

ДИFUЗНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНОТИПНИХ ДЕПРИВОВАНИХ СІМЕЙ: ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ

Гошовська Дарія, Гошовський Ярослав,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна;
hoshovskyi66@ukr.net

У статті висвітлено психологічні особливості становлення самосвідомості дітей, які позбавлені сімейної опіки й любові та перебувають у складних екзистенційних умовах, виховуючись в інтернатних закладах. Констатовано негативний вплив різновидової депривації, унаслідок чого істотно ускладнюються ідентифікаційні тактики й стратегії та проявляються численні емоційно-вольові розлади.

Емпіричним способом встановлено, що депривовані вихованці інтернатних установ схильні до надмірного уникнення, конформності, поступливості та внутрішньої самоконфліктності, вони прагнуть до усамітнення, а ключовими ознаками їх ідентифікації постають рефлексивне самозвинувачення, залежність і надмірна довірливість у прийнятті свого Я. Завдяки інтерпретації результатів факторного аналізу вдалося виокремити такі основні чотири фактори, які концентрували змістово-функціональну сутність набуття депривованими досліджуваними ідентичності: «внутрішньоконфліктна боязкість», «рефлексивне самозвинувачення» «конформна самотність» «залежне самоприйняття». Дифузна ідентичність означена ледь не повною відсутністю ототожнення, унаслідок чого дитина майже не здійснює ні пошуку, ні вибору способів і варіантів розв'язання проблеми свого ідентифікування. Установлено, що для депривованих підлітків здебільшого характерні ознаки дифузної ідентичності, що спричинено нестачею й/або відсутністю батьків як носіїв і зразків певних ментально-соціальних та особистісно-індивідуальних фреймів.

Акцентовано, що підліткам навчально-виховних закладів інтернатного типу потрібен кваліфікований психолого-педагогічний супровід, ґрунтований на сучасних медіально-рефлексійних технологіях, які оптимізують як гармонійне набуття цілісної особистісної та соціальної ідентичності, так і забезпечують позитивний ревіталізаційний ефект інтегрування в мікро- й макросоціум.

Ключові слова: підлітки, депривація, різнотипні депривовані сім'ї, ідентифікація, соціальна й особистісна ідентичність, дифузна ідентичність, навчально-виховний заклад інтернатного типу.

Daria Hoshovska, Yaroslav Hoshovskyi. Diffusal Identity of Adolescents of Varied Types Deprived Families: Factor Analysis. The article highlights the

psychological peculiarities of the formation of self-awareness of children, who are deprived of family care and love and are in difficult existential conditions, having brought up in boarding schools. The negative influence of deprivation variety has been determined, as a result of which the identification tactics and strategies are considerably complicated and numerous emotional and volitional disorders are manifested.

It has been empirically determined that deprived pupils of boarding schools are inclined to excessive avoidance, conformality, compliance and inner self-conflict, they tend to solitude, and key signs of their identification are reflexive self-accusation, dependence and excessive trust in accepting of own Self. Through the interpretation of the factor analysis results, it was possible to distinguish the following four main factors which concentrated the content and functional essence of acquiring the identity by the deprived understudied: «inner conflict diffidence», «reflexive self-accusation», «conformal loneliness», and «dependent self-acceptance». Diffuse identity is defined by almost complete absence of identification, as a result of which a child almost does not make any search, nor the choice of ways and means of solving the problem of own identification. It has been determined, that deprived adolescents are mostly characterized by features of diffuse identity, caused by lack and / or lack of parents as carriers and examples of certain mental, social, personality and individual frames.

It has been emphasized, that adolescents of educational institutions of boarding school type need qualified psychological and pedagogical support, based on modern medial and reflexive technologies, which optimize both the harmonious acquiring of integral personality and social identity, and provide a positive revitalization effect of integration in micro and macrosocium.

Key words: adolescents, deprivation, varied types deprived families, identification, social and personality identity, diffuse identity, boarding school type educational institution.

Гошовская Дария, Гошовский Ярослав. Диффузная идентичность подростков из разнотипных депривированных семей: факторный анализ. В статье раскрываются психологические особенности становления самосознания детей, лишенных семейной опеки и любви и находящихся в сложных экзистенциальных условиях, воспитываясь в интернатных учреждениях. Констатируется негативное влияние разнотипной депривации, в результате чего существенно усложняются идентификационные тактики и стратегии и появляются многочисленные эмоционально-волевые расстройства.

Эмпирическим путем установлено, что депривированные воспитанники интернатных учреждений склонны к чрезмерному избеганию, конформности, уступчивости и внутренней самоконфликтности, они стремятся к уединению, а ключевыми признаками их идентификации выступают рефлексивное самообвинение, зависимость и чрезмерная доверчивость в принятии своего Я. Благодаря интерпретации результатов факторного анализа, удалось выделить такие основные четыре фактора, которые концентрировали смыслово-функциональную

сущность приобретения депривированными исследуемыми идентичности: «внутриконфликтная робость», «рефлексивное самообвинение», «конформное одиночество», «зависимое самопринятие». Диффузная идентичность отмечена едва не полным отсутствием отождествления, в результате чего ребенок почти не производит ни поиска, ни выбора способов и вариантов решения проблемы своего идентифицирования. Установлено, что депривированным подросткам по большей части характерны признаки диффузной идентичности, что вызвано недостатком и/или отсутствием родителей как носителей и образцов определенных ментально-социальных и личностно-индивидуальных фреймов.

Акцентируется, что подросткам учебно-воспитательных учреждений интернатного типа нужно квалифицированное психолого-педагогическое сопровождение, базирующееся на современных медиально-рефлексивных технологиях, которые оптимизируют как гармоничное приобретение целостной личностной и социальной идентичности, так и обеспечивают позитивный ревитализационный эффект интегрирования в микро- и макросоциум.

Ключевые слова: подростки, депривация, разнотипные депривированные семьи, социальная и личностная идентичность, диффузная идентичность, учебно-воспитательное учреждение интернатного типа.

Постановка наукової проблеми та її значення

Феноменологія особистісної та соціальної ідентичності людини постає однією з найактуальніших проблем сучасної вітчизняної психологічної науки, адже маркує нагальну необхідність вивчення специфіки усвідомлення її ототожненого буття в ускладнених трансформаційних умовах. Численні виклики економічного, політичного, релігійного, воєнного характеру загрожують особистісній цілісності, актуалізуючи травмогенні ментальні архетипи й перманентну тривожність, невпевненість, депресивність тощо. Дихотомійні тенденції набувають найрізноманітніших модальностей, однією з яких є, наприклад, масова трудова міграція населення нашої держави як спроба віднайдення відповіді насамперед на економічну, матеріальну депривацію. Однак амбівалентність такого вибору доволі часто зумовлює сімейну (дистантні сім'ї), комунікативну та інші депривації, які постають потужними перепонами для набуття цілісної ідентичності й відчуття реалізованості в статусно-рольових преференціях. Нестача сімейного спілкування, брак родинної турботи породжує внаслідок розірваності перцептивного мікроклімату внутрішньосімейних відносин дифузність ідентифікаційних процесів у дітей, а також виступає причиною багатьох їхніх особистісних дисфункцій. Діти з ознаками сімейного депривування досить часто проявляють на поведінковому рівні істотне зростання хибних, неповних, амбівалентних або й девіантних моделей самоототожнення,

віднаходячи відсутні сімейні зразки в субкультурах чи інших анти-референтних особах.

У школах інтернатного типу як певної державно-патерналістської моделі заміщення відбувається домінування всіх негараздів родинної/сімейної депривації. Численні полімодальні обмеження як результат своєрідного ідентифікаційного вакууму, відсутність гармонійного сімейного комунікативно-перцептивного простору й досвіду спілкування призводять до певної дихотомізації ототожнення, проявляючись у хаотичному та песимістичному світорозумінні, що знаходить свої реалізаційні виміри або в усамітненні як внутрішній робінзонаді, або в спрямуванні ототожнювальної активності в асоціальному, наприклад, адиктивному ракурсі. Нерішучість, боязкість, невпевненість, ригідність, пасивність, як наслідок несприятливого впливу соціальної депривації, здійснюють свої сублімаційні прояви в агресії/аутоагресії, роздратованості, конфліктності, деструктивній комунікації та інших соціально непоцінюваних формах самореалізації. Роздвоєне ідентифікування зі значущими іншими, ускладнене набуття особистісної й соціальної ідентичності депривованими дітьми зумовлене, на нашу думку, якраз дефіцитарністю сімейного спілкування, нестачею позитивних родинно-сімейних референтних ототожнювальних моделей. Особливої загрози набувають процеси становлення самооцінки, самоакцептації, саморозуміння, саморегуляції та інших конструктів особистісної самості, адже депривовані діти, особливо на підлітковому етапі онтогенезу, ідентифікуються або з авторитетними дорослими, або з однолітками, тому внаслідок відсутності батьків у кращому випадку постають або депривовані друзі, із якими навчається дитина в інтернатному закладі, або квазіособистості як зразки, почерпнуті з кінофільмів чи книжок.

Загалом, уважаємо, що різнотипна депривація як багатоманітне обмеження реалізації життєво важливих потреб призводить до позбавлення дитини можливості для задоволення психічних потреб достатньою мірою та впродовж тривалого часу. *Депривація зумовлює пригнічення функціональних параметрів особистості на всіх рівнях і породжує загальне ослаблення як психофізичних, так і соціально-психологічних, зокрема ідентифікаційних, потенціалів та можливостей. Отож психогенеза ідентичності підлітків із різнотипних депривованих сімей відбувається з ознаками ускладненої дифузності, що засвідчує своєрідну вікову й соціальну кризу ототожнення та ґрунтується на побудові хаотичних ідентифікаційних моделей з ознаками конфліктності*

та самотньо-інтровертованих модусів самоусвідомлення. Недостатня вивченість окресленого кола проблем, особливо в емпіричних площинах, якраз і зумовила актуальність нашого дослідження.

Мета й завдання статті – емпіричне вивчення специфіки соціальної та особистісної ідентичності депривованих підлітків із різнотипних сімей.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми

Проблеми онто- й соціогенезу депривованої особистості, яка внаслідок різнотипної депривації, переживає численні екзистенційно-самореалізаційні обмеження, постає об'єктом наукового вивчення в низці праць багатьох дослідників (М. Айнсворз, Дж. Боулбі, В. Васютинський, Ю. Візнюк, Н. Завацька, Й. Лангмейєр, Є. Макогончук, З. Матейчек, І. Мудрак, Л. Осмак, А. Прихожан, А. Фройд, І. Фурманов та ін.) (Гошовська, Гошовський, 2018: 71–82; Гошовська, 2013: 77–104; Прихожан, 1990: 54).

У дослідженні Ю. Візнюк ідеться про те, що самоприйняття є вагомим чинником становлення соціальної ідентичності дітей в умовах сімейної депривації. Дослідниця відзначає, що «режим різнотипних обмежень, нестача сімейного спілкування і опіки, відсутність батьків як моделей для наслідування зумовлюють домінування у вихованців інтернатних закладів підвищеної внутрішньої конфліктності, амбівалентності, дифузного самоусвідомлення, прагнення до уникнення і самотності та інші пасивні поведінкові тенденції, які негативно впливають на становлення їхнього позитивного самоприйняття й ототожнення у соціальних ролях і статусах» (Візнюк, 2018: 21).

Вивчаючи проблему психоемоційного вигорання підлітків в умовах депривації сімейного спілкування, І. Брецько констатує існування амбівалентності їхньої самосвідомості, ціннісної дихотомії, відчуттів знехтуваності й занедбаності, меншовартості та непотрібності, що зумовлюють появу численних проблем у самоусвідомленні, самоствердженні, особистісному ототожненні дітей, позбавлених батьківської опіки (Брецько, 2014: 193).

Ми вважаємо, що депривація сімейного спілкування негативно впливає на ідентифікацію, особливості інтрагрупового структурування й міжособистісне сприймання підлітків – вихованців інтернатних установ, а також зумовлює фіксацію на дифузному та полізалежному образі Я (Ми). Унаслідок авторитарної гіперсоціалізації, що досить часто простежуємо в інтернатних закладах, визначальною особливістю

образу Я депривованих дітей стає інтерференція з метаобразом Я (Ми) («інтернатська дитина»). Також типовими ознаками поведінкових тенденцій постають тривожність, соціальна аутистичність, агресивність, прагнення до самотності та інші депресивні модальності (Гошовська, Гошовський, 2018: 71–82).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Емпіричне дослідження здійснено нами впродовж 2018 р. на базі Луцького навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа-інтернат I–III ступенів – правознавчий лицей з посиленою фізичною підготовкою Луцької міської ради Волинської області» та Луцького навчально-реабілітаційного центру Луцької міської ради (n=219).

За базовий досліджуваний критерій ми обрали «тип сімейної депривації», тому всіх підлітків диференційовано за приналежністю до сім'ї певного типу або її відсутності: 1) із повної депривованої проблемної (девіантної) сім'ї; 2) із повної дистантної депривованої сім'ї; 3) напівсироти внаслідок смерті когось одного з батьків (здебільшого батька); 4) діти, котрі виховуються матір'ю-одиначкою без батька; 5) підлітки, батьки яких перебувають у стані офіційного розлучення; 6) діти-сироти через відсутність обох батьків унаслідок смерті; 7) сироти, котрі не знали своїх батьків від народження.

Добір пакета методик здійснено з урахуванням основних принципів психодіагностики. Він містив такий валідний науково-психологічний інструментарій, як «Тест-опитувальник самоствалення» (В. Столін, Л. Пантелєєв); методика «Хто Я?» (М. Куна й Т. Макпартленда), «Тест самоакцептації підлітків і сприймання батьківських установок стосовно них» (М. Алексєєва, О. Насонова), «Метод багатоаспектної квантифікації міжособистісних взаємин» (Т. Лірі), «Шкала самоповаги» (М. Розенберг), «Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності» (за Д. Расселом, М. Фергюсоном).

Завдяки факторизації (процедура варімакс-обертання (Rotated Component Matrix)) нам удалося виокремити дванадцять факторів, що концентрували в собі найхарактерніші психометричні показники та розглядалися як ключові змістові індикатори досліджуваного явища. Здійснений нами факторний аналіз функціональної семантики показників кожного з чотирьох основних факторів, на які припало 73,2 % сумарної дисперсії, дав підставу виокремити основне коло найважливіших чинників, які супроводжують становлення ідентичності дітей підліткового віку з інтернатної установи.

У перший фактор, умовно названий нами як «внутрішньоконфліктна боязкість» (24, 7 % від загальної дисперсії), виокремлено такі показники: «внутрішня конфліктність» (0,903), «шкала уникнення» (0,719), «поступливість – боязкість – пасивна покора» (0,645), а зі знаком «–» – «скептицизм – упертість – негативізм» (-0,633). Вичленувана комбінація показників засвідчила базову тенденцію: для всіх підлітків із досвідом сімейної депривації характерний підвищений рівень внутрішньої конфліктності, тому поведінковими пріоритетами вони обирають уникнення від розв'язання проблем (своєрідна пасивна самовтеча), поступливість і пасивну покору як симптоми конформізму та боязкість. Як ми зазначили вище, прагнення до впертості, негативізму й скептичного ставлення до світу в них проявилось зі знаком «–». Відсутність досвіду зростання в традиційній нуклеарній сім'ї, брак батьків як зразків для ідентифікування зумовлюють превалювання підвищеної самоконфліктності у варіантах самокартання, гіпертрофованого самоаналізу, самодлубання та породжують тривожну й пасивну боязкість, покірність до обставин, які склалися, і до умов, у котрих проживають і виховуються (закладова/інституційна депривація) підлітки. Авторитарна гіперсоціалізація, часто застосовувана в інтернатних закладах, сприяє закріпленню та розвитку в дітей почуттів конформності, незахищеності, остраху тощо. Звичайно, що їхні ідентифікаційні наміри теж будуть малоактивними й дифузними як відображення дихотомійних модусів самоусвідомлення через відсутність опіки та любові з боку батьків. Пасивні поведінкові тактики й стратегії, нерішучість, боязка недовіра до інших, покірність та інші депресивні модальності істотно ускладнюють міжособистісне спілкування таких дітей, культивуючи в них домінуюче самоствавлення як до соціальних аутсайдерів, бастардів, які через знехтуваність і занедбаність нікому не потрібні. По суті, переживання комплексів меншовартості й знехтуваності зумовлюють боязкість у спілкуванні, що суперечить загальнопсихологічним закономірностям, згідно з якими провідним видом діяльності дітей підліткового віку є спілкування. Блокована вільна комунікація (як, до речі, і перенасичення спілкуванням) змінюють вектор активності із зовнішнього на внутрішній, а там підлітком віднаходяться невпорядкованість, розвоєність, пригніченість. Якраз через відчуття непотрібності й занедбаності в досліджуваних активно усталюється деприваційний «комплекс малого невдахи», який гальмує (або й спотворює) адекватне та цілісне отожднення в статевих і сімейнорольових статусах.

До другого фактора за умовною назвою «*рефлексивне самозвинувачення*» (21,6 % – внесок до загальної дисперсії) увійшли такі показники: «низький рівень самоповаги» (0,704), «самозвинувачення» (0,691), «рефлексивне Я» (0,647), а зі знаком «–» – «шкала поведінки» (0,553). Інтерпретація виокремлених показників другого фактора дає підставу констатувати зафіксовані на рівні першого фактора тенденції, суть яких полягає в тому, що деприваційний режим життєіснування, брак сімейної любові, тепла й турботи, нестача партнерського та гуманного міжособистісного спілкування негативно впливають на самосвідомість підлітків. У них дуже низький рівень самоповаги (за методикою «Шкала самоповаги» (М. Розенберга), рівень прояву показника «низький рівень самоповаги» (0,704)), вони проявляють підвищену схильність до самозвинувачення, яке межує з амбівалентністю, безпорадністю й занедбаністю (за «Тестом-опитувальником самоствавлення» (В. Столін, Л. Пантелєєв), рівень прояву показника «самозвинувачення» (0,691)), а також посилено рефлексують (за тестом «Хто Я?» (М. Куна, Т. Макпартленда) показник «рефлексивне Я» – (0,647). Зазначимо, що показник активної та впевненої поведінки проявився латентно зі знаком «–» («шкала поведінки» – (0,553)). Констатуємо, що набути якісного й повномірною особистісного та соціального ототожнення з такою низькою самоповагою, високим самозвинуваченням, пасивністю, невпевненістю й постійно рефлексуючим Я депривованим підліткам у край важко.

До третього фактора, який умовно названо нами «*конформна самотність*» (16,9 % – внесок до сумарної дисперсії), увійшли такі показники: «високий рівень самотності» (0,697), «добросердечність – несамостійність – конформність» (0,615), «відображене самоствавлення як дзеркальне «Я»» (0,536). Зауважуємо підвищений рівень суб'єктивного відчуття депривованими підлітками самотності (за показником «самотність» «Методики діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності» (Д. Рассела, М. Фергюсона)), що засвідчує несприятливість інституційної депривації на самосвідомість, а отже, й ідентифікацію підлітків. Амбівалентність, невпевненість, спроби до усамітнення від дискомфортного мікродовкілля школи-інтернату свідчать про незадоволеність актуалгенезом. Показник «дзеркальне Я», фіксуючи у своїй суті очікуване ставлення досліджуваного до себе з боку інших людей, засвідчує, що байдужі, упереджені, інколи агресивні ставлення до дітей в інтернатних установах, певним чином сповільнюють їхню

надію на кращий стан справ у майбутньому та ускладнюють особистісне й соціальне ототожнення. Ідентифікаційні тактики депривованих підлітків здебільшого розмиті, конформні та несамостійні, а їхня добросердечність в умовах сімейної депривації наштовхується на авторитарність і ригідність.

Четвертий фактор («залежне самоприйняття») (10 % – внесок у сумарну дисперсію) наповнили такі показники: «самоприйняття» (0,621), «довірливість – слухняність – залежність» (0,578) та зі знаком «–» – «шкала прийняття своєї зовнішності» (-0,599). Добір виокремлених показників засвідчив складнощі самоусвідомлення й самоакцептації депривованих підлітків, які демонструють довірливе прийняття самих себе, однак з елементами надмірної залежності та слухняності. Підлітковий нонконформізм проявляється, очевидно, лише на рівні внутрішнього спілкування з власним Я, а прийняття зовнішності, як один з основних атрибутів кожної людини (особливо на етапі підлітковості), проявилось зі знаком «–». На тлі безпорадності й підвищеної довірливості в прийнятті самого себе (прояв показника «самоприйняття» – (0,621) (за «Тестом-опитувальником самооставлення» (В. Столін, Л. Пантілеєв)) підліток в умовах сімейної депривації сигналізує про полізалежність в акцептації свого Я від думок й оцінок інших людей. Прийняття власної зовнішності лише на рівні латентності засвідчує, що навіть такі базальні пріоритети, як зацікавленість своєю тілесністю, фізичним образом Я, в умовах відсутності сім'ї відбувається вкрай складно. Безперечно, *ідентичність особистості з такими психометричними параметрами набуватиметься в режимі амбівалентності й дифузності*

Результати здійсненого нами аналізу за параметром «тип сімейної депривації» дають підстави констатувати такі загальні тенденції:

1. *Діти з повної депривованої проблемної (девіантної) сім'ї переживають роздвоєння, депресивність і тривожність, насамперед, через перебування в школі-інтернаті та негативні й травмогенні спогади перебування в девіантній сім'ї. Їхні ідентифікаційні наміри будувалися за принципом «бути іншим, ніж рідні батьки» (не злим, агресивним і жорстоким, а добрим, співчутливим і товариським).*

2. *Діти з повної дистантної депривованої сім'ї проявили високий рівень потреби в ідентифікації з батьками, які перебувають «десь далеко», «за кордоном на заробітках»), демонструючи випадки як певної ідеалізації відсутніх батьків, так і зневагу та відразу через те, що покинули їх.*

3. *Напівсироти внаслідок смерті когось одного із батьків (здебільшого батька)* продемонстрували досить високий рівень ототожнення з батьками, а дифузія ідентичності проявилася в них на низькому рівні.

4. *Діти, котрі виховуються матір'ю-одиначкою без батька*, проявили найвищий рівень ідентифікаційної зрілості й цілісності, ототожнюючи себе з кращими рисами матері.

5. *Підлітки, батьки яких перебувають у стані офіційного розлучення*, заманіфестували дуже високий рівень амбівалентного ототожнення з кимось одним із батьків.

6. *Діти-сироти через відсутність обох батьків унаслідок смерті, як і сироти, які не знали своїх батьків від народження*, проявили найвищий рівень дифузної ідентифікації, демонстрували невпевненість, хаотизм, флуктуативність та амбівалентність.

Висновки й перспективи подальших досліджень

В умовах різновидової депривації, яка своєрідним «ланцюговим» (соціальна – сімейна – комунікативна та ін.) способом чинить тиск на самосвідомість підлітків навчально-виховного закладу інтернатного типу, виникають обставини, що істотно ускладнюють їх повномірну ідентифікацію в соціальних статусах і ролях. Позбавленим родинно-сімейного тепла й опіки дітям здебільшого характерні ознаки дифузної ідентичності, що спричинено нестачею та/або відсутністю батьків як носіїв і зразків певних ментально-соціальних та особистісно-індивідуальних фреймів. Осмислення (як і ототожнення) депривованою дитиною себе в мікро- й макросвіті відбувається внаслідок цього не цілісно, а фрагментарно. Дифузна ідентичність означена ледь не повною відсутністю ототожнення, внаслідок чого дитина майже не здійснює ні пошуку, ні вибору способів і варіантів розв'язання проблеми свого ідентифікування. Якщо ж і здійснює, то це відбувається безсистемно, хаотично, у режимі когнітивних дисонансів та афективних розладів. Тому типовим супроводом ототожнювальних інтенцій депривованої дитини постають тривожність, ригідність, самоконфліктність, апатійність, фрустрованість й інші депресивні емоційно-вольові тональності. У кращому випадку можливим стає мораторій ідентичності, типові ознаки якого – прояви наполегливого пошуку способів розв'язання проблеми, проте відбуваються такі намагання дуже кризово, а впродовж усього процесу ототожнення немає ні усталеної системи цінностей, ні твердих переконань, ні чітких й аргументованих зобов'язань для набуття просоціальної особистісної ідентичності. На емпіричному

рівні нами констатовано, що депривовані діти мають схильність до конформності та поступливості, конфліктності й самоконфліктності, а також прагнуть усамітнення та уникнення. Основними ототожнювальними тактиками й стратегіями вони обирають рефлексивне самозвинувачення, а в міжособистісному спілкуванні та в процесі самооцінювання проявляють несамостійність, нерішучість, надмірну довірливість в оцінці свого Я. Дифузний і фрагментарний образ Я, несформована й розбалансована Я-концепція, нестабільна та хаотична самооцінка, амбівалентне й непослідовне самоприйняття (іноді навіть самонеприйняття) є з високою ймовірністю і причинами, і наслідками появи хибної ідентичності в депривованого підлітка. Отож можна стверджувати про те, що режим сімейної та закладової депривації зумовлює ризик ненабуття дітьми адекватної й цілісної соціальної ідентичності. Безперечно, депривовані діти нагально потребують професійного психолого-педагогічного супроводу, якісної та різнопланової ревіталізаційної допомоги, що дають змогу оптимізувати як процеси набуття ними цілісної ідентичності, так і активізувати в просоціальному річищі вектори їхньої соціо- й психогенези.

Перспективи подальших досліджень убачаємо, насамперед, у вдосконаленні апробованих та запровадженні оновлених і модифікованих сучасних медіально-рефлексійних тренінгових технологій, які уможливають істотне зменшення рівня дихотомійності особистісної самості в депривованих дітей.

Література

1. Брецько, І. І. (2016). *Психоемоційне вигорання підлітків в умовах сімейної депривації*, Монографія. Мукачєво: МДУ, 293.
2. Візнюк, Ю. М. (2018). *Самоприйняття як чинник розвитку соціальної ідентичності особистості в умовах сімейної депривації*. (Автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи»). Сєверодонецьк, 21.
3. Гошовська, Д, Гошовський, Я. (2018). Психологічні особливості соціальної ідентичності депривованих підлітків: ревіталізаційний ракурс. *Психологічні перспективи*, 31, 71–82.
4. Гошовський, Я. (2013). Соціально-психологічна ревіталізація депривованих неповносправних дітей в освітніх закладах інтернатного типу. *Ревіталізація дітей з особливими потребам*: Монографія, Луцьк: ПП Іванюк В. П., 9–44.
5. Прихожан, А. М., Толстых Н. Н. (1990). *Дети без семи*. Москва: Педагогика, 160.

References

1. Bretsko, I. I. (2014). Psychoemocijne vyhorannja pidlitkiv v umovach depryvaciji: monohrafija: Mukachevo: MDU, 293 [in Ukrainian].
2. Viznjuk, Ju. M. (2018). Samopryjnattja jak chynnyk rozvytku socialnoji identychnosti v umovach simejnoji depryvaciji: avtoref. dys. ... kand. psychol. nauk: spets. 19.00.05. [in Ukrainian].
3. Hoshovska, D., Hoshovskyj Ja. (2018). Psycholohichni osoblyvosti socialnoji identychnosti : revitalisazijnyj rakurs. Psycholohichni perspektyvy, 31, 71–82 [in Ukrainian].
4. Hoshovska, D. (2013). Sozialno-psychologitchna revitilisazija depryvovanych i nepovnospravnych ditej v osvithnich zakladach internatnoho typu. *Revitilisazija ditej z osoblyvymy potrebamy: monografija*: za zah. red. prof. Hoshovskoho Ja. O. Luck: PP Ivanjuk V. P., 77–104 [in Ukrainian].
5. Prichojan, A. M (1990). *Deti bez semji* / A. M. Prichojan, N. N. Tolstych. – Moskov: Pedagogika, 160 [in Russian].

Received: 22.10.2018

Accepted: 03.11.2018